

Bir Siyaset ve Hukuk Etiği Sorunu Olarak 1982 Anayasasının 'İktidar Prangası'

İRFAN PAÇACI*
irfanpacaci@hotmail.com

Özet: Örgütlü toplum yaşayışının temeli sayılabilecek bir yazılı kurallar bütünü meydana getirmek ve özellikle bu yoldan yöneticilerin keyfi davranışlarını önlemek düşüncesi insanlık tarihinin önemli aşamalarından biridir.

Batı'daki anayasacılık hareketleri sadece her devletin bir anayasası olması şeklinde sözde anayasacılık değil, anayasanın üstünlüğünün sağlanmasıyla anayasaya bağlı devlet fikrinin gelişmesi yönünde olmuştur. Olguların fiili durumu anayasal normların siyasi hayatın dinamikleriyle tam olarak bütünleşmesine imkân vermemektedir.

Genellikle bu gelişmelerin ortaya çıkardığı 'belgeli sonuçlar', bir siyaset ve hukuk etiği sorunu olarak siyasal-toplumsal yaşamda yer bulurlar. Bu hususun somut ve aktüel örneği 1982 Anayasasının üreterek "rejim" haline dönüştürdüğü 'çoğunlukçu model' olup, adeta anayasanın boynunda asılı duran bir madalyon gibi; bir yüzü ile 'otoriteyi', diğer yüzü ile de 'demokrasiyi' simgelemektedir. Otorite olarak 'devlet iktidarını', demokrasi olarak mutlak sayısal üstünlüğe olanak sağlayan 'seçim sandığı' ifade etmektedir.

Değerlerin hukuka aktarımının siyasal tasarımı "anayasanın kimliği" olarak toplumsal-siyasal yaşamda somutlaşmaktadır. Temel soru, bu kimliğin içinde "yurttaşın" kendini bulup bulamamasıdır. 1982 Anayasası bu soruyu yurttaş için "ödev", siyasal iktidar için de "vesayet" olarak yanıtlamıştır. Çalışmanın yöneldiği temel hipotez anayasanın patolojik çıkmazında "siyasal iktidar" erkine hükümet edememesi için getirdiği "prangalar" ve nasıl aşılacağı sorunudur.

Anahtar Kelimeler: Anayasa, Siyasal iktidar, Kurucu meclis, Siyasal sistem.

Giriş

İnsan düşünen bir varlık olarak, sürekli biçimde zihni bir faaliyet içinde olmak üzere kodlanmıştır. Ve insan zihni, olayları ve onlara ilişkin bilgi ve düşünceleri depolayarak hafıza bagajında tutar. Yeri ve zamanı geldiğinde bu materyali aklın yönetiminde 'siyasal' süreçlere sokarak, hayatın yeniden kurulmasına ilişkin çaba içinde olur. Bilindiği üzere insan aynı zamanda siyasi yönü olan bir varlıktır.¹

İnsan zihni, toplumsal hareketlerle canlılık, akıl ile de kalıcılık kazanan, sosyal gelişme ve siyasal çatışmaların ideolojik tasarımlarında yer alan temel dinamiklerden biridir.

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü.

¹Aristoteles, *Politika* adlı eserinde politik bir hayvan (zoon politikon) olarak nitelediği insanı siyasal ve toplumsal yönleri ile ele almıştır. Aristoteles, *Politika*, çev., Ersin Uysal (İstanbul: Dergah Yayınları, 2007).

Siyasal tarih, bu temel dinamiğin pratikte gerçekleştirdiği ve belge niteliği kazanmış ‘sonuçlarla’ doludur.

Tarihin yazılmasında, kayıt altında tutulanlar ile kayda girmeyen olaylar, gerçeğin anlaşılmasında önemli bir ayrımdır. Siyasetin yönlendirilmesinde ve toplumun yönetilmesinde rol alan ve etkili unsurları oluşturan dinamikler değişmekle birlikte bu gelişmelerin ortaya çıkardığı ‘sonuç belgeleri’ bir siyaset ve hukuk etiği sorunu olarak siyasal-toplumsal yaşamda anlam kazanmaktadır. Türk siyasal yaşamında bu durumun aktüel örneği 1982 Anayasası ve bu kurucu belge eliyle üretilerek “rejim” haline dönüştürülen ‘çoğunlukçu model’dir.

Anayasada, kurucu norm üretilirken başvurulmuş ve sıkça referans yapılan “... demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir.”² nitelendirmesi ile somutluk kazandırılan “anayasal demokrasi” bu klişe düzenleme 1982 metninde adeta bir madalyon gibi taşınırken; bir yüzü ile ‘otoriteyi’, diğer yüzü ile de ‘demokrasiyi’ simgelemektedir. Anayasa, otorite olarak ‘devlet iktidarını’, demokrasi olarak mutlak sayısal üstünlüğe olanak sağlayan ‘seçim sandığını’ ifade eden “Türkiye tipi” bir imalatı temsil etmektedir.

Bu noktada kilitlenen ve yıllardır siyasi kurumları, siyasi partileri ve sivil toplumu anomide tutarak toplumsal türbülansa sokan ve iktidarın ayağında bir ‘prangaya’ dönüşerek parlamenter sistem dışında seçenek aramaya iten ‘temel sorunun’ tespiti bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Yürürlükte bir anayasanın varlığı her zaman hukuk devleti olmanın yeterli koşulu değildir; “Eğer bir anayasa hukuku hükümete kendi istediği gibi davranma yönünde sınırsız yetki vermişse, işlemleri hukukî olsa bile artık kesinlikle hukuk devletine uygun değildir. Bu nedenle hukuk devleti salt anayasallıktan öte bir şeydir: Anayasanın içeriğiyle ilgili belli gerekliliklere işaret etmektedir.”³

Ülkemizde 19. yüzyıldan itibaren başlayan anayasalı yönetim sürecinde temel sorun gelişmelerin gerisinde veya ilerisinde “sosyal” olgunun bulunmaması bu reform çalışmalarının hep yönetim elitleri tarafından gerçekleştirilmesidir.

Devlet toplum planlaması bizim sistemimizde yukardan aşağıya doğru, 1876’dan sonra “anayasa” araçları vasıtasıyla ve parlamento üzerinden yapılagelmiş, dolayısıyla “Türkiye’nin yönetim açısından başat sorunu parlamenter sistemi gereği gibi uygulamaması ve bunun bir parçası olarak yürütmeyi hukukun üstünlüğü ilkesine göre dizginlememesidir.”⁴

Anayasa Hukuku’nun bağajında geniş ve tartışmalı boyutlara sahip kilit konularından birini asli kurucu iktidar ve onun hukuk düzlemindeki durumu oluşturmak-

2 “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası” (1982), madde 2.

3 Friedrich A. Von Hayek, “Siyasi Bir İdeal Olarak Hukuk Devleti” (Çev., Sevda Gültekin Aktolga ve Ali Rıza Çoban). Ed., Ali Rıza Çoban, Bilal Canatan, Adnan Küçük, *Hukuk Devleti: Hukuki Bir İlke, Siyasi Bir İdeal* (Ankara: Adres Yayınları, 2008), 119.

4 H. Emre Bağce, *Parlamenter Sistem mi, Başkanlık mı?* (İstanbul: Gonca Yayınevi, 2016), 274.

tadır. Aslı kurucu iktidarın iki türünden söz edebiliriz: Yeni bir devlet kuran aslı kurucu iktidar ve mevcut bir devletin kuruluşunu yenileyen aslı kurucu iktidar.

Devletin kaynağı siyasi bir olgu olup devletin ilk anayasasının yapılması hukuk dışı ve fiili bir durumdur, hukuki olmaktan çok siyasi niteliklidir. Kurulu bir devletin yeni bir anayasasının yapılması da hukuk-dışı bir olgu olarak değerlendirilebilir, zira devrim veya hükümet darbeleri sonucunda birçok devlet de yeni anayasalar yapıldığı görülmektedir.

Anayasa yapımında “kurucu güç” her zaman hukuki bir durum olmayıp daha çok ‘de facto’ ve şiddete dayalı eylemin kuruculuk rolünün esasını teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Kuruculuk fonksiyonu ve kurucu iktidar, rejimi devirmeden, askıya almadan ve uzlaşmayla oluşabilecek bir sosyo-politik ortamı sağlayarak gerçekleştirilmiyorsa kuruculuk şiddeti esas alan bir gücün elindedir.

Bonapartist Anayasacılık Virüsü ve Toplumsal “Zihnî Yeniden İnşa”

Batı modeli anayasal-siyasal düzene ilişkin ithal edilerek sisteme dâhil edilen kurumların nasıl çalıştığı ve neyi başardığına ilişkin bir “zihnî yeniden inşa (rational reconstruction)” çabası olmadan bu (Batı’dan) ithal modellerin ürettiği sorunlar “yüz yıllık deneyim” oluşturmalarına rağmen toplum devlet bütünleşmesini sağlamamıştır.

Diğer bir ifadeyle, alındığı farklı kültür, düşünce ve dolayısıyla devlet toplum yapısının ürünü olan üst yapı kurumları ile siyasal, kültürel ve değerler sistematığı ile farklı pozisyonda duran toplum arasında bütünleşememe sorunu ile somutlaşan devlet-toplum ayrışmasını ortadan kaldıramamaktadır.

Bir toplumun kendi kültür, deneyim ve değer yargıları ekseninde üretmediği, siyasal kültürü bir başka topluma ait kurumlar ile yönetilmesi ancak çatışma ve kriz içinde yönetimin anayasallaştırılarak sürdürülebilirlik kazandırıldığı bir formu olarak mümkün olmaktadır. Bu işleyişin tipolojik örneği farklı alt kategoriler oluşturarak Latin Amerikâda ve bizde ise 1982 Anayasası ile uygulama olanağı bulmuştur. Kurumlar ve kurumların çalıştığı sosyolojiden ayrık ele alınıp başka bir kültür ortamına taşındığında ortaya çıkan sorunları aşmada ya uzun vadede sosyal doku ve kültür kodlarını bozma ve değiştirme ya da hukuk aracılığı ile hukuk devletini yaptırım parantezlerine alarak sistemin donanımını güçlendirme yoluna gidilecektir.

Ancak her iki halde de boşlukların doldurulmasının çözüm olarak görülmesi sonuçta o sistemlerin felç olması ile sonuçlanmaktadır. Esas sorun felçli hale gelen yapılar ile sistemin kendini rehabilite edememesi ve hatta yeniden kendini kurarak yenileyebilme yeteneğini yitirmesidir.

Siyasal sistemler dolgu yolu ile kendini geçici olarak tedavi edebilir ancak bu yöntem izlendiğinde müdahale edilen durum hep aynı sonucu sağlayacaktır: Kriz. Krizin yönetsel karakteristik haline geldiği yapılarda toplumsal hafıza, eski diyalektik çatışma ve sorunların alanı olarak yorgun ve çaresiz bırakılmış olup hızla bu yoğun bakımdan çıkarılarak boşaltılıp temizlenmesi gerekmektedir.

Not edelim ki anayasa inşası aslında toplumun da “zihnî yeniden inşa (rational reconstruction)” süreci olarak sözü edilen bu yapılarda sosyo-politik meşruiyetin yeniden kurulmasına olanak sağlayacak fırsat olarak değerlendirilmelidir.

Demokrasinin yerleşmediği toplumlarda “kriz” sistemin karakteristik özelliği olarak sürekli vardır ve yaşanması muhtemel olan anayasal kurumlar çatışmasının beslediği bir hukuk boşluğu ortamında, tali kurucu iktidarın yeni bir uzlaşmanın sosyo-politik talebini karşılayamaması halinde ortaya çıkacak (de facto) fiili aslî kurucu iktidar yepyeni bir devlet kurar.

Demokrasi kuramında birçok demokrasi seçeneği ile ortaya konulan demokrasi modellerinin⁵ merkezinde yer alan demokrasi sözcüğü, adeta “sihirli bir değnek” gibi görülerek mucize yaratacak bir araç haline getirilmek istenmektedir.

20. yüzyıldan itibaren başta otoriter rejimler olmak üzere demokrasinin toplumsal bağından yararlanarak ve iktidarlarının kaynağında halkın yer aldığını böylece meşruiyetlerini toplumun iradesine dayandırabilmek ve dayandığını savunabilmek, “demokrasi” üzerinden bir meşruiyet alanı üretebilmek amacıyla kurucu plebisitlere⁶ başvurulduğu görülmektedir.

Bu anlamda, plebisit yöntem ile anayasa yapılmasında karşılaşılan tipik örnek, Fransa’da 18.yüzyılda (1799) Napoleon Bonaparte’in kendine bağlı bir komisyon tarafından hazırlanan anayasanın tartışılmasına izin vermeyerek doğrudan halkoyuna sunulması ile yapılan anayasa olmuştur. Böylece anayasa literatüründe bu tip yöntem ile ortaya çıkan anayasa yapıcılığı “Bonapartist Anayasacılık şekli”⁷ adını almıştır.

Sonradan yaratılmış hukuk boşluğu ortamında beliren aslî kurucu iktidar, yeni bir anayasa yapmak, yeni bir hukuk düzeni kurmak için, önce mevcut anayasayı ortadan kaldırarak bir hukuk boşluğu yaratır. Bu durumda anayasa ilga edilmiş, bütünüyle yürürlükten kaldırılmıştır. Ortaya çıkan bu hukuk boşluğu anayasa sıfırdan yapılarak, yeni bir hukuk düzeni kurularak doldurulur. Bu halde yepyeni bir devlet kurulmamakta, mevcut devletin kuruluşu yenilenmektedir. Bu durumdaki aslî kurucu iktidar, mevcut bir devletin kuruluşunu yenilerken esasen siyasal rejimi değiştirerek devletin kuruluşundaki organları ve işleyiş biçimini yeniden inşa etmektedir. Böylece bu sürecin daha çok anayasa tekniği açısından demokratik-liberal sistemin ke-

5 Bunların başlıcalarını, klasik demokrasi, koruyucu demokrasi, kalkınmacı demokrasi, liberal demokrasi, uzlaşmacı demokrasi, delegasyoncu demokrasi, oydaşmacı demokrasi, özgürlükçü demokrasi, sosyal demokrasi, mücadeleci demokrasi vb. oluşturmaktadır. Bkz. Hasan Tunç, “Demokrasi Türleri Ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12/1-II (2008): 1117 vd.

6 Plebisit, temelinde bir halkoylamasıdır. Referandum ile plebisit arasında, genellikle kabul edildiği üzere şu farklar vardır: Referandumda bir “sorun”, plebisitte ise bir “adam” söz konusudur. Birincisinde bir metin oylanır; ikincisinde ise bir isim. Plebisitte halk edilgendir, nesnedir; karar alma sürecinin sadece sonuna katılır. Plebisit, Prelo’⁷nun deyiimiyle “mono-demokratik bir kombinezon” 73, Burdeau’nun deyiimiyle “demokrasinin baştan çıkarılması”dır. Naklen Kemal Gözler, *Kurucu İktidar* (Bursa: Ekin Yayınevi, 1998), 89.

Plebisit, belli bir dönemde iktidarı fiilen ellerinde bulunduranların, hazırladıkları anayasa taslağını, bir tartışma ortamı yaratmaksızın, blok halinde “evet” ya da “hayır” ile sonuçlanabilecek bir halkoylamasına sunmalarınıdır. “Plebisit, diktatörlerin, anti-demokratik yöneticilerin kendilerine meşruluk kazandırmak için başvurdukları bir halkoylamasıdır.” Bkz. Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi: Cilt I* (Bursa: Ekin Yayınevi, 2011), 331.

7 Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku* (İstanbul: Beta Yayınları, 1991), 150.

narında (periferide) bir alt kategorinin inşası için yöntem oluşturan ve “ihtillallerin etkisiyle anayasasızlaştırma (la déconstitutionnalisation par l’effetdesrévolutions)”⁸ olarak nitelendirilen eylem ve işlemleri ortaya çıkmaktadır.

Türk Anayasa tarihinde bu duruma örnek oluşturan gelişmeler 1980 sürecinde ortaya çıkmıştır. 12 Eylül Askerî Müdahalesi ile oluşan fiili durumun neticesinde yeni rejimin hukukî çerçevesi, Millî Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen 27 Ekim 1980 tarih ve 2324 sayılı “Anayasa Düzeni Hakkında Kanun”⁹ ile çizilmiştir. Nitekim bu kanun ile oluşturulan ‘Millî Güvenlik Konseyi yönetimi dönemi’ yukarıda işaret edilen duruma örnek olarak verilebilir. Bu Kanun ile oluşturulan yeni anayasal düzende; 1961 Anayasası’nın TBMM ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri, Millî Güvenlik Konseyi ve Devlet Başkanına devrediliyor (m.2), Anayasanın üstünlüğüne son verilerek (m.3), Konseyce kabul edilip yayınlanan ve yayımlanacak olan kanunlardan, Anayasa hükümlerine uymayanların Anayasayı değiştirmiş olarak yürürlüğe girmiş sayılacağına hükmedilmektedir.

Görüldüğü gibi Millî Güvenlik Konseyi 1961 Anayasası’nı toptan ilga etmemiştir. Ancak yasama ve yürütme yetkisinin kullanılmasına ilişkin bazı hükümlerini değiştirmiştir. Bu durumda anayasa teorisinde “devrimlerin etkisiyle anayasasızlaştırma” denilen yönteminin uygulandığını söylemek mümkündür. Esasen, bu durumda 1961 Anayasası’nın yürürlükte kalan hükümlerinin de “anayasal değerlerini” yitirdiklerini kabul etmek gerekir. Anayasa tekniği bakımından bunun anlamı “... anayasanın siyasî nitelikte olmayan, hukukî, cezaî, idarî, mali nitelikteki hükümleri olağan yasalar gibi devrimlerden etkilenmezler. Diğer bir anlatımla bu hükümler, devrimden sonra açık ya da kapalı bir şekilde ilga edilmedikçe yürürlükte kalırlar. Ancak devrimle birlikte bu hükümler, anayasal değerlerini yitirirler; olağan bir yasa hükmü haline dönüşürler.”¹⁰

Sözü edilen ve yürürlüğü süren kurallar açısından “anayasanın üstünlüğü” ilkesi geçerli değildir. Yasa yapmaya yetkili kılınan irade bu hükümleri de istediği gibi değiştirebilir. İlga edilmemiş bu anayasa düzenlemeleri karşısında anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesi değerini veya güvencesini kaybederek (kaybettirilerek) adeta bağlayıcı anayasa hükmü olmaktan çıkarılarak anayasasızlaştırılma gibi bir etki altında tutulmaktadırlar.

Anayasa Metninin “Patolojik Anayasa” (Kurucu) Konstrüksiyonu

Bir toplumda siyasal sistemin demokratikleşme düzeyi ile toplumsal gelişmesi arasında hem doğrusal hem de paradoksal bir ilişki bulunmaktadır. Gelişmiş bir toplumsal yapı demokratik bir siyasal sisteme olduğu kadar demokratikleşme düzeyi düşük siyasal sisteme de yol açabilir. Aynı şekilde gelişmemiş bir toplumsal dokuya sahip sosyolojilerde siyasal sistemin demokratikleşme düzeyi suni/sahte ve geçici/değişken ya da oynak ve konjoktürel bir seyir izleyebilir. Kurumların gelişmişliği ile

8 Teziç, *Anayasa Hukuku*, 147. Ayrıca bkz. Kemal Gözler, *Kurucu İktidar*, 69-70.

9 Resmî Gazete, 28 Ekim 1980, Sayı 17145.

10 Gözler, *Kurucu İktidar*, 70.

toplumsal yapının gelişimi arasında etkileşime dayalı doğrusal ilişki tezi, yine bilinen “karşıtına dönüşebilme” savının geçerlilik olanaklarını azaltan bir durum olarak görülebilir. Kamu gücünün bürokratikleşme düzeyi ancak toplumsal denetime bağlı olarak gerçekleşebildiği ölçüde demokrasinin beslenme ve gelişmesine ilişkin bir dinamik teşkil edebilir. Klasik siyaset bilimi kitaplarında kalıp bilgi haline getirilerek kullanılmakta olan, “siyasal gelişmişliğin ölçüsü, sistemin demokratikleşme düzeyi olmaktadır”¹¹ tezi de anlamını yitirmiştir. Gelişmişlik, tarihsel kökleri içinde bir toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal süreçleri ile çok faktörlü alt bileşenlerin oluşturduğu üst kavram olarak ele alınması gereken ve üst normlar aracılığı ile kurulan hukukun da okunmasında anahtar bir kriterdir.

Bu tespitin Türk siyasal sistemindeki örneğini, çok partili siyasal sisteme geçiş ve demokratikleşme sürecinde birbirini takip eden ancak iki zıt karakterde olan 1961 ve 1982 Anayasaları teşkil etmektedir.

Türk Anayasa sisteminde “patoloji” oluşturan ve anayasayı toplumun ortak ve sistemin kuruluşundaki temel meşru belgeye dönüştüren ve sonrası içinde “meşruiyet krizi” üretme potansiyeli ile yüklenen, sorunlu uygulama özellikle çok partili siyasal hayatın ilk anayasası olan 1961 ile başlayan ve 1982 metninin “Patolojik Anayasa” Konstrüksiyonunda zirveye çıkan kuruculuk fonksiyonunu yerine getiren yapı ve pratiktir.

1961 ve 1982 Anayasalarının kurucu iktidar konstrüksiyonu bakımından inşa edilen “sorunlu” ve anayasacılığın özünü oluşturan “toplumsal uzlaşma” ve bu uzlaşmayı belgeleyen üst norm karakteri ile de çelişen kurucu iktidar şeklidir.

Sorunun çözümünde de, “anayasa yapıcılığının” açıklığa kavuşturulması gerçeği yer almaktadır. Anayasa yapımının demokratik sistemdeki anlamını formüle eden, Anayasa yapımının şeması ve içerdiği temel unsurlar şu şekilde gösterilebilir:

- Özgür ve plüralist bir ortamın varlığı ve bütün yurttta özgür kamuoyu rejiminin egemen olması,
- Siyasal partilerin ve örgütlerin özgürce işlevlerini ve çalışmalarını sürdürmesi,
- Serbestçe, eşitlik, gizlilik ve genellik ilkelerine uygun nitelikte bir seçim ile halkın temsilcilerinden oluşan bir meclisin oluşumunun sağlanması,
- Özgürce halk tarafından oluşturulan bu meclisin kuruculuk işlevini yerine getirmek üzere anayasayı hazırlaması,
- Kurucu meclis tarafından hazırlanıp kabul edilen anayasanın halk oyuna (referanduma) götürülerek, ancak referandum ile halk tarafından benimsenmesi ile yürürlük kazanması, olmaktadır.

Kurucu Anayasa Zihni Yerine ‘Yönetilebilen Anayasa’

Anayasa, devlet ve toplum yaşamını kuran ve toplumsal yapının karakterinde yer alan normatif ve pozitif olgu ve oluşumların politik bir düzlemde, kural, kurum ve

¹¹ Bkz. Cemil Oktay, *Siyasal Sistem ve Bürokrasi* (İstanbul, Der Yayınları, 1997), 27.

yöntemlerinin belirlendiği ve arka planında sosyo-politik güçlerin siyasal denklemin bilançosuna yansıtılmasını, böylece toplumsal dinamiğin politik alanda hukukileştirilerek denetim altına alındığı, uzlaşma yöntemine dayalı olarak oluşturulan temel bir belgedir.

Bu temel belgenin yaşamsal olguları, ortaya çıkarılmasındaki süreç ve yöntemlerle doğrudan ilintili olup, anayasal sistemlerde, yaşamsal oluşum sürecini etkileyen, temel aşamaları saptamak mümkündür. Bir anayasal sistemin oluşumunda olması gereken temel unsurlar, aynı zamanda bu yapılaşmanın kalıcılığının ve işlerliğindeki uyumun zorunlu elemanlarını oluşturmaktadırlar. Diğer bir tespitle “demokratiklik” ilkesi bu noktada, demokratik anayasa yapıcılığı ya da demokratik olmayan anayasa yapıcılığı olarak iki temel açılımın belirleyicisi olmaktadır. Anayasayı bir uzlaşma belgesi olarak kabul edersek, demokratik olmayan anayasa yapıcılığı yöntemi kendiliğinden konu dışı olmaktadır. Çünkü, anayasal kurumsallaştırılmanın belirleyicisi anayasallaşmanın yöntemidir. Anayasa teknolojisinde kullanılan teknik aksam ve mimarizasyon birbirini tamamlayan iki temel unsurdur. Ancak bu iki faktör birlikte kullanılmak yerine çoğu kere biri diğerine tercih edilerek, diğer unsurun yerine otantik, ideolojik unsurlar ikame edilmektedir. Çağdaş anayasa düşüncesinde demokratik toplum anayasa teknolojisi kuramının geçerliliği bu iki argümanın toplamında gerçekleşmektedir. Nitekim anayasa içeriği, taktik ve ideolojik tercihler üzerine inşa edilmektedir.

Bu çerçevede farklı iki anayasa olgusunu ortaya çıkaran temel özellikleri şu hususlar oluşturmaktadır:

- Oluşturulan temel kurumların dayandığı yaklaşım/Anayasal kurumsallaştırma tekniği,
- Anayasa altı-kurallar/organik yasalar (paralel anayasa ya da yedek anayasa),
- Siyasal anayasal kültür.

Anayasal siyasal sistemi kuran zihinsel yönetmen siyasal iktidarı da aynı doğrultuda “yönetme”ye sevk ediyor. Esasen bu yöntem; bir tür “çoğunlukçu yönetim esaslı rejim modeli” olarak gerçekleşmekte ve böylece anayasa ölçeğinde “rejim” niteliği kazanmaktadır.

Türk Anayasa tarihi incelendiğinde, birbirini bütünleyen iki parçalı niteliksel bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri, ‘halkın katılımına kapalı, temsil niteliği olmayan mekanizmalarla (atanmış kurucu meclisler ile) anayasa yapımı yolunun gelenekselleştirilmesi’, olurken diğeri de ‘demokrasinin yönetim biçimi olarak, çoğulculuk (plüralizm) yerine sayı üstünlüğüne dayanan çoğunluk usulü olarak benimse-nip kurumsallaştırılması’, olmaktadır.

Türk Anayasa düzeninin temelini teşkil eden bu iki gerçek bugün yürürlükte olan siyasi-hukuki sistemin karakteristiğini de kavramsal biçimde adeta “halksız anayasa-hukuksuz demokrasi” olarak tanımlamaktadır.

Kurucu anayasa zihni ve bu ‘aklın’ yönetebileceği kadar ‘demokrasi’ ile işleyen bir ‘iktidar’ formülü Türk demokrasisinin ayağında kurucuların taktığı pranga olmuş-

tur. Anayasa toplum adına ‘yönetme’nin metni olmak yerine toplumun yönettiği ve iktidarların yetkilerinin meşruiyetine ışık tutan bir belge olmalıdır. ‘Yönetilebilen anayasa’ olgusu ancak halkın meydanlarda tartışma forumları ile biçimlenerek halkın yönettiği iktidar formülüne olanak sağlayacak bir rejim modeline kaynak oluşturabildiği ölçüde “demokratik” bir sistem belgesinin mimari projesi olabilecektir.

Türk anayasacılığının 1876’dan 2016’e kadar 140 yıllık tarihsel birikim sürecinde ‘anayasa politiki’nin oluşturduğu miras “olumlu” bir değerlendirme üretilmesine olanak ver(e)memektedir.

Anayasanın teorik ve pratik konseptleri içinde çok sayıda yönetsel ayrıcalıklar ve politik farklılıklar oluşturulup imtiyazlı bir siyasal elit ve kurumlar düzeneği yaratılarak anayasa oligarşisi meydana getirilmiştir. Böylece, stratejik yönetim tekniği ile anayasa içinde oligarşi, demokrasi ekseninde otokrasi yansımaları sağlanarak karşı standartları da içeren ‘geçişli bir siyasi-hukuki çerçeve’ üretilmiştir. Özellikle toplumsal düzenlerin kurulmasında büyük rol oynayan “yansımali-geçişli” kurucu hukuk stratejileri ile somutlaşan bu sosyo-politik ve jüridik olguların ortaya koyduğu sonuç, “anayasal düzen” olarak somutlaşırken, 1982 Anayasasında bu durum “anayasal yönetimin politiki”¹² içinde geçici madde 15 ile temel bir ilke haline gelmişti. Bu ilkenin ışığında ortaya çıkan demokrasinin arka planının keşfe kapalı tutulması gerçeği ve bu durum karşısında; “arka planlı demokrasiler”in oluşumunda bir ülkenin anayasa metninin yanında, “anayasa ötesi” kuralların oynadığı büyük rolün de unutulmaması gerekir.

1982 Anayasasının retoriğinde yer alan bu gerçek, onun ömrünü uzatan bir işlevi de ortaya koymaktadır. Nitekim bu durum 2 yılı aşkın bir süredir yeni bir anayasa hazırlanması ile ilgili tartışmaların bir uzlaşmayla sonuca erişememiş olması ile kanıtlanmıştır. Esasen anayasa metninin içerdiği hukuk onun nasıl oluşturulduğu ile çok yakından ilgilidir. Halka ve hakka dayalı hukuk toplum aracılığı ile üstünlüklerin korunacağı olarak yazılan (imtiyazlar) mevzuat(ı) ise bu kurucular(ın) merasimleri ile şekillendirilmektedir.

‘Merاسimler Hukuku’ndan ‘Meydanların Hukuku’na

Merاسimleştirilerek yapılan hukuk, sonraki pratikleri ile de “yönetmenin” politik aracı olmaya, çoğunluğun tahakkümünün meşruiyetini sağlamaya dönük işlevsel bir rolü de üstlenmektedir.

Demokratik katılım ile oluşturulan öz denetimli anayasaların temel niteliği güvenli bir toplum yapısının kurulmasının amaçlanması¹³ olurken, iç denetim mekanizmalarından soyutlanmış anayasa metinleri ise toplum tarafından oluşturulmadığı ancak toplumu yönetmek üzere yapıldığı için sosyale güvensizlik esası üzerine kurulmaktadır.

12 1982 Anayasasında inşa edilen ‘anayasa düzeni’ ve onun “politiki” ile ilgili olarak bkz. İrfan Paçacı, *Anayasal Yönetimin Politiki* (Türk siyasal sisteminde bir anayasa politiki çalışması) (İzmit: Birlik Ofset, 2000).

13 Modern siyasi demokrasinin varlığı için gerekli aşgari koşullara ilişkin olarak bkz. Robert Dahl, *Dilemmas of Pluralist Democracy: Autonomy vs. Control* (New Haven: Yale University Press, 1982), 11.

1982 Anayasasının kendi içinde oto (iç) denetimi yapıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Anayasanın 90. maddesinin son fıkrasında “usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.” hükmüne 2004 yılında yapılan anayasa değişikliği ile¹⁴ “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.” ibaresi eklenmiştir.

Madde irdelendiğinde; uyuşmazlığın ‘milletlerarası antlaşmalar ile kanunlar arasında’ çıktığı zaman uygulanacak prosedür ile sorunu çözmeye yönelik düzenleme oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Ancak not edelim ki milletlerarası antlaşmalar ile anayasa arasında bir uyuşmazlık çıkması halinde herhangi bir usûl öngörülmemiştir. Ancak, demokratik sistemlerde milletlerarası antlaşmalar normlar hiyerarşisinde kanunlar üstü bir değere sahip olmakla birlikte bu ülkelerde bu tür andlaşmaların anayasaya aykırı olmaması gerekmektedir. Uygulanan yöntem; “Anayasaya aykırı iseler, onaydan önce ya Anayasanın öncelikle değiştirilmesi, ya da bu andlaşmaların Anayasayı değiştirme usulünde öngörülen çoğunlukla, yani nitelikli çoğunlukla kabul edilmesi şart koşulmaktadır. Keza, egemenlik yetkilerinin Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütlere devrine ilişkin olan milletlerarası andlaşmaların da onaylanabilmesi için benzer özel çoğunluklar gerekmektedir.”¹⁵

5982 sayılı Kanun ile 2010 yılında yapılan anayasa değişikliği¹⁶ öncesine kadar Anayasa ile geçici 15. maddenin çelişki ve çatışma içinde olduğu görülmektedir. Bu tespitin dayanakları şu şekilde gösterilebilir:

- “Geçici madde” yöntemi “sürekli hale gelen bir kural” olarak benimsendiğinde ise, Anayasada öngörülen “hukuk devleti”, “anayasal düzen ve anayasanın üstünlüğü” ile “anayasal denetim” olgularının geçici madde 15 korumasındaki yasama işlemleri açısından askıya alınıp, geçersizliği ve hatta anayasa dışılığı oluşmaktaydı.
- Yargı yerleri ve yargıçlar, anayasal sözün ve hukukun önüne geçici 15. maddeyi koyarak karar vermek durumundaydı.
- Geçici madde 15; yurttaşları ‘anayasa başlangıcı’nda ifadesini bulan; “her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu;”¹⁷ güvencesinden de yoksun kılmaktaydı.

14 07.05.2004 tarihli ve 5170 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun’un 7. maddesiyle Anayasa’nın 90. maddesinin son fıkrası.

15 Kemal Gözler, “Milletlerarası Andlaşmalara Kanun Üstü Bir Değer Tanınabilir mi? (Anayasa Değişikliği Teklifi Hakkında Bir Eleştiri)”, *Türk Anayasa Hukuku Sitesi*, www.anayasa.gen.tr/madde90.htm. (erişim 09.05.2011)

16 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun’un 24. Maddesi “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının geçici 15’inci maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.”

17 1982 Anayasası, başlangıç kısmı paragraf 6.

Böylece siyasi rejimin anayasal tasarımında, demokratik-liberal sisteme açılan kanallar ile yine evrensel normlarla çelişen düzenlemeler bir arada kullanılarak oluşturulan anayasal denge üzerinde bir “anayasal demokrasi” yaklaşımının kurumsallaştırıldığı görülmektedir. 1982 Anayasası ile ortaya çıkan anayasal düzen kendi içinde iki anayasa ve iki farklı toplum ve devlet gerçeği taşıyarak bir anayasa düalizmi oluşturmaktadır. Anayasanın realitesinde barındırdığı bu ikilem, Türkiye’nin düzeni olarak ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda da etkili olmakta ve ikili yapılar ortaya çıkmaktadır. Anayasa gerçeğinde somutlaşan bu durum diğer bir ifadeyle teorik olarak iki anayasa, pratik olarak da iki Türkiye gerçeği olmaktadır.

Post-modern toplumda bireylerden oluşan grupların gösterileri siyasal yaşamın bir gerçeği olurken, modern devletin inşasında ideoloji son derece önemli bir etki sağlamıştır. Özellikle siyasal sistemin kurucu mekanizmasını üreten Anayasa, yapısında taşıdığı demokratik hak ve özgürlüklere ilişkin siyasi kurumsallaşma ile kamusal sahada bireyin dokunulmaz yaşam alanlarını oluşturmaktadır. Her toplumda siyasal-hukuksal düzenin işleyişinde temel politik aygıt olarak faaliyet gösteren resmi kuruluşlar yanında, NGOs (Non-Government Organizations)’lar denilen hükümet dışı yapılar da yer almaktadır. Bu sivil toplum örgütleri siyasi sahnenin düzenlenişinin bir parçası olabildiği ölçüde demokratik toplum düzeni sağlam ve sağlıklı kurulabilmektedir. Ancak bu durum demokratik sistemin olduğu kadar demokratik düzenin karşıtlarının da yararlanabileceği bir pragmatik alan (teorisi) içinde şekillenmektedir. O da; “politik teori, mevcut iktidarın ‘ötekileştirdiği’ ideolojileri karşısına alarak konumunu belirler.”¹⁸ gerçeğini ortaya koymaktadır.

Kurucu meclis yolu ile anayasa yapımı, politiğin sosyalden hukuka aktarılması işlemidir. Bileşiminde plüralizm ve katılımcılık içermeyen sentetik bir anayasa yapmak üzere oluşturulacak bir meclis kurucu olmaktan çok kurulu yapıların dengesini ve toplumdaki sosyo-politik meşruiyet düzeyini daha da aşağılara düşürecek sonuçlar üretmektedir.

Bu tür yapılar aracılığı ile gerçekleştirilen anayasa yapımı ile ilgili işlemlerin ürettiği süreç; sosyal bütünlüğün ve sosyo-politik gerçekliğin “hukuk” aracılığı ile ve sosyal mühendislik teknikleri kullanılarak bozulması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Anayasa politolojisinin klasik anayasa hukuku manüelinde yer alan bu şablon, günümüzde çağdaş demokratik toplumun modern anayasacılık ekolünde geçerliliği kalmamış bir tipolojisidir. İleri demokrasinin uygulandığı ülkelerde anayasa, devletin yaşamsal dinamiklerinin hukuki düzenini yazan belge olarak çağdaş toplumda devletin sosyal gerçekliğini yansıtan bir “ortak kimlik belgesi” konumunu almıştır.

Toplumsal düzeni oluşturan kurum ve kurallarda yapısal ve işlevsel bozulma, sistemin bu ortaklığın içerdiği mutabakatı eksilterek yitirmesi ile başlamaktadır. Sistemin gelişmişlik düzeyi ise kamu gücünün bürokratikleşme potansiyeli ile ilgilidir. Nitekim, siyasal sistemlerin demokratik gelişme düzeyi ile ilgili göstergelerin başında, sistemin kurumsallaşma düzeyi gelmektedir.¹⁹ Siyasal sistemin kaynaklandığı ana-

18 Ali Yaşar Sarıbay ve Süleyman S. Öğün, *Politikbilim* (İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım, 1999), 139.

19 Cemil Oktay, *Siyasal Sistem ve Bürokrasi* (İstanbul: Der Yayınları, 1997), 27.

yasa, genetik yapısında taşıdığı iyi ve kötü genlerin içerdiği şifreler ile bir hukuk ve toplum kodlanması ile ortaya çıkarmaktadır. Bu kodlanma işlemi aslında anayasanın çizilen mimarisi olup anayasa atölyesinin kuruluşu ve buradaki çalışma potansiyeli ile yakından ilgilidir.

Cunta atölyesi ürünü olan 1982 Anayasasının genetik kodlarında bulunan baskın özellikleri; oto kontrolsüz, temsil niteliğinden yoksun, yargıdan soyutlanmış geçici maddeler yönetimli ve uluslararası insan hakları ve demokrasi kurallarına aykırı oluşu ile somutlaşmaktadır.²⁰

Çatışmadan-Uzlaşmaya Geçişin Motoru Olarak Anayasa Kültürü

Otoriter bir rejim altında meşruiyet odaklı sorunların oluşturduğu çatışmalar yanında demokratik sistem içinde yönetilen bir toplumda ortaya çıkan “çatışma”, nitelik olarak farklı özellikler göstermektedir. Esasen bu nitelik, “yeni bir toplum ve siyaset talebini” şekillendiren kaynaklardan ya da göstergelerden biri olarak değerlendirilebilir. Bu biçimi ile kriz üreten sosyal yapı; sınıfsal, etnik, inançsal ve ideolojik farklılıkları bünyesinde barındıran ve bu olguları siyasal gerçekliğin bir ögesi haline getirmek üzere siyasal şiddetin dahi araçsallaştırılmaya çalışıldığı bir ilişki ve iletişim modeli ortaya koymaktadır. Sistem olarak kurumsallaştırılan bu yapılarda çatışma üzerine siyasal sistemin kendisini düzenlediği ve dengeye getirdiği sistem ve onun işleyiş biçiminin oluşturduğu bir tipoloji söz konusudur.

Toplumsal yapıyı oluşturan farklı siyasal, sosyal ve kültürel kesitleri politik olgu ve sosyolojik gerçekliği oluşturan bileşenler olarak algılamayan, siyasal düzenin kuruluş ve işleyişinde hukuki meşruiyet ve politik kimliğe kavuşamayan “farklılıklar”, esasen “çoğulculuğun” kaynağını oluşturmaktadırlar.

Hukuki meşruiyet her zaman politik oyunun içinde yer alan önemli bir ölçüdür. Toplumdaki farklılıklar siyasal bir kimlik kazanmak ve politik oyunun aktörü haline gelecek ‘siyasal rüş’ elde etmek üzere “siyasal şiddet” yöntemlerine de başvurumaktadırlar.

Farklılıkları ile sistem dışına atılan toplum kesimlerinin oluşturduğu sosyolojik potansiyel siyasal şiddeti rejimin oluşturduğu bu zırhı, reddedilmişlik/ötekileştirilmişlik refleksleri ile delerek sistemin anayasal kilitlerini açmak üzere “anahtar” olarak kullanılmaktadır. Demokrasiye ulaşmak üzere farklılıkların reddedildiği siyasal sistemlerde “çatışma”, dengenin ve düzeni korumanın yegane yöntemi olarak kaldığı sürece, karşıtını da “şiddet” yöntemini kullanarak kendisini kabul ettirme yoluna sevk etmektedir. Böylece bizatihi sistemin kendisi ortaya çıkan bu “çatışma” kültürünün de kaynağı, kurucusu ve yöneteni olmaktadır.

Bütün bu göstergeleri ile bu model “çatışmacı demokrasi”²¹ olarak kategorize edilmektedir. Demokratikleşme sürecinde ortaya çıkan bu alt kategori için getirilen

20 İrfan Paçacı, “1982 Anayasasının Yönetim Mühendisliği Mimarisi ve Bozulan Şifreleri (Geçici 15. Maddenin Sistemde Yaşayan Ruhü)”, *Demokrasi Platformu* 8/30 (2012): 160 vd.

21 “Conflicted democracies”, çatışmacı demokrasi olarak ifade edilen bu demokrasi yaklaşımının detaylı analizi için bkz. Fionnuala Ni Aolain ve Colm Campbell, “The Paradox of Transition in Conflicted Democracies”, *Human Rights Quarterly* 27/1 (2005): 174 vd.

“çatışmacı demokrasilerde geçiş döneminin paradoksu” yaklaşımı²² Türkiye açısından özellikle çok partili siyasal yaşama geçtikten sonraki süreç için okuma kolaylığı sağlamaktadır.

Son iki anayasanın yönettiği Türkiye toplumu, her iki anayasanın nitelik olarak iki farklı toplum, iktidar yapısı ve özgürlükler rejimi öngörmesine rağmen, getirdiği farklı anayasal-siyasal sistematüğün karşısında sözü edilen “çatışma krizi”nden çıkamadığı görülmektedir. Bu durumun ortaya koyduğu gerçek (sorun), toplumdaki bileşenlerin katılımı ile inşa edilecek bir “toplumsal-siyasal düzen” formunun her iki anayasada da yaşama olanağı bulamamış olmasıdır.

Eksik olan “anayasa” yenilemenin biçim değil anayasa da “faklılıklar”ın ve “çoğulcu”luğun hayat bulmasıdır. Diğer bir anlatımla “çatışma”dan “uzlaşma”ya geçişin siyasal belgesi olarak “anayasa”, “barışçıl ve katılımcı” bir “uzlaşma” işlevini yerine getirmelidir. Türk yönetim geleneğindeki “çatışmacı toplum” kültürü terk edilerek, “uzlaşmacı kültür” kodlarını üreten ve harekete geçiren “çatışma”dan “uzlaşmaya” geçişte “anayasa” siyasal köprü rolünü oynamak üzere değerlendirildiğinde bu gün ihtiyaç duyulan “işlevi” daha iyi yerine getirebilecektir. Anayasanın “uzlaşma”, “hoşgörü” ve “kardeşlik” gibi siyasal kodları bu toplumun kültür ve inanç değerleri dokusunda ve kültürel kimliğinin “özü”nde bulunmaktadır. Büyük bir kültür erazyonu ve yozlaşma etkisinde kalarak adeta siyasal iletişimde benzeştirilerek, siyasal biçiminde de Amerikalılaştırılan bir ‘durum’ sergilemektedir.

Toplumun, daha fazla kendine yabancılaşma ve başkalaşmaya maruz kalmadan az da olsa halen bünyesinde taşıdığı ortak ve evrensel değerler, bir arada yaşamayı mümkün kılacak hukuk sisteminin inşası için yeterli olacaktır.

‘Kurucu Elit Meclisi’ Değil Kurucu ‘Halk’ Olmalı

Anayasa yapımında, politik rejim ile ülkenin içinde bulunduğu koşullar yöntemi etkileyen başlıca faktörler olurken, klasik anayasa kitaplarında “kurucu meclis” formülünün genellikle anayasa yapımında seçilen yol olduğu yazılmaktadır.²³ Ancak, modern demokrasi kuramı içinde çağdaş anayasa yaklaşımı, kurucu meclis yöntemi dahil anayasa yapma yöntemi ile kurulan anayasal sistemin yapısı ve süresi arasında doğrusal bir bağ kurmaktadır. Ve bu çerçevede, kurucu meclis yöntemli anayasa yapımının çoğulcu demokrasi modelinin geleneğinde az sayıda örneklenebilecek, ödünç (totaliter yapılardan) alınma bir formül olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle, kurucu meclis yöntemi, sosyo-politik nitelikleri düşük, genel olarak iktisadi bakımdan gelişimini sağlayamamış ülkelerin anayasa yapımında izledikleri yol olmaktadır.

22 Bu yaklaşımın ayrıntıları için bkz. Aolain ve Campbell, “The Paradox of Transition in Conflicted Democracies, Human Rights Quarterly”, 172-213.

23 “Ulusun anayasa yapması, genel olarak ‘kurucu meclis’ yolu ile olmaktadır.” Bkz. Şeref Gözübüyük, *Anayasa Hukuku* (Ankara: Turhan Kitabevi, 1998), 8. Selçuk Özçelik, *Anayasa Hukuku, I. Cilt* (Konya: Mimoza Yayınları, 1994), 135. İsmet Giritli ve Jale Sarmaşık, *Anayasa Hukuku* (İstanbul: Der Yayınları, 1996), 12. Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996), 32 vd.

Prototiplemesine Latin Amerika ve Kıta Avrupası'nda²⁴ rastlanılan söz konusu yöntemin; genel seçimle oluşturulmamış meclisin varlığı ve siyasi partilerin tümünün temsiline yer verilmemiş olması temel özelliği olurken, ortak taban, "halk" yerine kısıtlı bir kesimin oluşudur. Diğer bir ifadeyle, kurucu meclis formülü temsil yeteneği olmayan, toplumsal bağı zayıf ve sosyal realiteyi kavramayan niteliklerini aşma veya taşıma ekseninde çözüm ya da sorun olma kabiliyetine sahip bir paradoks oluşturmuştur. Bu çelişki, formülün, "demokrasi" ile yeniden okunma ve kurulma işlemini gerekli ve zorunlu kılmıştır.

Samuel P. Huntington²⁵ demokrasinin gelişimini dalga teorisi ile açıklamakta ve bugüne kadar üç demokrasi dalgasının yaşandığını belirtmektedir. Huntington'a göre, küresel düzeyde demokratikleşme, tarihsel olarak "üç dalga" halinde gerçekleşmiştir. Birinci uzun dalga, İngiltere, Fransa ve ABD'nin kendi içsel dinamikleriyle uzun bir süreçte, halkın genel ve eşit oy hakkına kavuşmaları ve temel hak ve özgürlüklerin anayasal güvenceye bağlanmasıyla sonuçlanan (1828–1926) dönemini kapsamaktadır. Bu dönemin sonunda ayrıca İkinci Dünya savaşı'nın demokrasiyi savunanlar tarafından kazanılması da demokratikleşmeye yeni bir ivme kazandırmıştır. Huntington'a göre 1943–1962 dönemini kapsayan ikinci dalga sürecinde ise Japonya, Batı Almanya, Hindistan ve İsrail gibi ülkelerin (toplam otuz altı ülke) demokrasiye geçiş yaptıkları görülmektedir. Son olarak üçüncü dalga küreselleşme hareketi ise 1970'lerin ortasında Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın demokrasiye geçişiyle başlamış (Huntington bu dalganın Katolik bir dalga olduğunu belirtmektedir) ve 1980'lerin sonunda Doğu Bloğu'nun çökmesiyle doruğa ulaşmıştır.

Robert Alan Dahl²⁶ da, demokrasinin üç önemli aşama geçirdiğini belirtmektedir. Birinci aşamayı, eski Yunan kent devletleri temsil etmektedir. İkinci aşamayı ise, ulus–devlet modeli oluştururken, üçüncü ve son dönüşümü ise ulus aşırı (devlet benzeri) oluşum temsil etmektedir.

Demokratikleşme sürecinin bu uzun serüveninde ortaya çıkan "anayasalar"ın nasıl bir yöntem ve çalışma siyaseti ile oluşturulduğu hususu aslında bu dönemleri de hukuksal açıdan nitelendiren başlıca siyasal kodlardan birini oluşturmaktadır.

Anayasa yapım sürecinin başlıca iki temel tercih üzerinden gerçekleştiği görülmektedir. Esas olarak anayasa çalışmalarının partiler arası müzakere ve uzlaşmalara dayalı olarak yürütülmesi ile ortaya çıkan anayasanın toplumsal çoğunluğun mutabakatını taşıdığı ve örneklerini 1948 İtalya ve 1978 İspanya anayasalarının oluşturduğu "oydaşmacı ya da uzlaşmacı yöntem",

Diğeri ise kurucu meclis veya yasama meclisinin tek bir parti veya partiler blokunun hâkimiyetinde olduğu ve kendi anayasal tercihlerini dayatarak, müzakere ve uzlaşmanın gerçekleştirilmeden anayasanın yapılması ise "çatışmacı yöntem" olarak

24 İtalya (1922-1943), Portekiz (1926-1974), Avusturya (1929-1945), Almanya (1933-1945), İspanya (1933-1975), Şili, Uruguay, Türkiye (1960-1980).

25 Samuel, P. Huntington, "Demokrasinin Üçüncü Dalgası", çev., Ergun Özbudun, *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, der. Larry Diamond ve Marc F. Plattner (Ankara: Yetkin Yayınları, 1995), 31-33.

26 Robert Alan Dahl, "A Democratic Dilemma: System Effectiveness Versus Citizen Participation", *Political Science Quarterly* 109/1 (1994): 25-26.

nitelendirilmekte ve 1946 Fransa, 1976 Portekiz ve 2012 Macaristan anayasaları da bu modelin örneklerini oluşturmaktadır.

Demokrasiye geçiş ile ilgili olarak da izlenen yolun demokrasinin niteliklerini ve istikrarını etkileyeceği tezinden hareket edilerek bu olgu üzerinde çeşitli yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Bu konuda Juan J. Linz ve Alfred Stepan tarafından, demokrasiye geçiş ile ilgili sekiz yolun olduğu, bunların üçünde (savaş fetih gibi) dış faktörlerin egemen, geri kalan beş faktörde ise iç dinamiklerin etkisi olduğu belirtilmektedir. Bir demokrasinin vazgeçilmez şartı olarak işleyen bir devlete ek olarak demokratik pekişmenin gerçekleşebilmesi için “birbiriyle ilişkili ve birbirini güçlendiren şu beş şartın varlığının” gerekli olduğu ileri sürülmektedir.²⁷

1. Özgür ve canlı bir sivil toplumun gelişimi için gerekli şartların mevcut olması,
2. Nispeten özerk ve değer verilen siyasal toplum,
3. Vatandaşların özgürlüklerinin ve bağımsız derneklerin yasal garantilerini sağlayan hukuk devleti,
4. Hükümet tarafından kurulan elverişli bir devlet bürokrasisi,
5. Kurumsallaşmış iktisadi toplumun varlığı.

Demokrasiye geçiş ve konsolidasyon teorileri ile ilgili olarak Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra başta, Philippe C. Schmitter, Terry Lynn Karl, Guillermo O'Donnell, olmak üzere yapılan araştırmalarda²⁸ dikkati çeken nokta, demokratikleşme açısından Latin Amerika ülkeleri, eski Sovyet Cumhuriyetleri ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında bir korelasyon oluşturabilmenin ortak noktasını “otoriter bir sistemden demokratik bir sisteme geçiş” olduğu ve bu durumun ortak karakteristiklerinin çözüm noktasında farklı öneriler getirilmesine rağmen tespit ve çözüme ilişkin benzeşik veri sağladığı hususudur. Nitekim Guillermo O'Donnell göre post-komünist ülkelerin temsili demokrasiden çok delegatif demokrasi (delegative democracy) olarak adlandırdığı yeni tür bir demokrasiye daha yakın olduğunu belirtmektedir.²⁹

27 Juan J. Linz ve Alfred Stepan, *Problems of democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America and Post-Communist Europe* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996), 6-7. Ayrıca bkz. Alfred Stepan, “Paths toward Redemocratization: Theoretical and Comparative Considerations,” O'Donnell, Schmitter, ve Whitehead, *Comparative Perspectives*, *Transitions from Authoritarian Rule: Comparative Perspectives*, eds., Guillermo O'Donnell, Philippe C. Schmitter ve Laurence Whitehead, 3th Volume (London: The Johns Hopkins University Press, 1991), 72 vd.

28 Andreas Schedler, “What is Democratic Consolidation?” *Journal of Democracy* 9/2 (1998): 91-107. Philippe C. Schmitter, Terry Lynn Karl, “The Conceptual Travels of Transitologists and Consolidologists: How Far to the East Should They Attempt to Go?” *Slavic Review*, 53/1 (1994): 173-185. George Schopflin, “The Political Traditions of Eastern Europe,” *Daedalus, American Academy of Arts and Sciences* 119/1 (1990): 55-90. Guillermo O'Donnell, “Illusions and Conceptual Flaws,” *Journal of Democracy*, 7/4 (1996): 160-168.

29 Özellikle Arjantin, Brezilya, Peru gibi Latin Amerika ülkeleriyle, Kore gibi Asya ülkelerinde uygulanan sistemlerden esinlenerek kavramsallaştırdığı delegatif demokrasiler, çoğu zaman demokratik yöntemlerle seçimlere gitmesine rağmen, sivil toplum ve halkın tercihlerini yansıtabilecek demokratik kurumlardan yoksundur. Bilindiği üzere Robert Dahl'in poliyarşi yaklaşımında demokrasi yedi temel özellik içerir: 1) Seçilmiş temsilciler, 2) özgür ve adil seçimler, 3) yaygın oy kullanma hakkı, 4) seçimlere katılma hakkı, 5) ifade özgürlüğü, 6) alternatif bilgi kaynaklarının varlığı ve 7) kurumsal özerklik. Robert Dahl, *Democracy and Its Critics* (New Haven, Yale University Press, 1989), 221. Guillermo O'Donnell bu özelliklere iki unsur daha eklemiştir: 1) Seçilmiş görevlilerin anayasalarının emrettiği görev süreleri içinde gelişigüzel bir şekilde görev sürelerini yeniden uzatmamaları ve 2) seçilmiş temsilcilerin silahlı kuvvetler başta olmak üzere seçilmemiş

Huntington'un demokrasiye geçiş yöntemleri ile ilgili olarak geliştirdiği ve üçe ayırdığı diğer bir modelleştirmede;³⁰ dönüşüm, yerine geçme ve yer değiştirme olarak ifade edilmektedir. Ergun Özbudun da, bu örnek ve açıklamalardan hareketle demokrasiye geçiş yollarının; reform, kopma ve sözleşmeye tekabül ettiğini ileri sürerek, üçlü bir ayrıma tâbi tutmuştur.³¹

Reform yolu ile demokrasiye geçişin sağlandığı Brezilya, Şili ve Arnavutluk'ta demokratik olmayan bir anayasa yapım süreci; kopma yolu ile demokrasiye geçişin sağlandığı İtalya, Arjantin, Yunanistan ve Çekoslovakya'da demokratik bir anayasa yapım süreci gerçekleşmiştir.³² Diğer yandan farklı bir form olarak; demokrasiye geçişin sözleşme yolu ile yürütüldüğü Uruguay, İspanya ve Macaristan'da demokratik bir anayasa yapım süreci gerçekleşmiş iken, Polonya ve Bulgaristan'da ise demokratik olmayan bir anayasa yapım süreci ortaya çıkmıştır.³³

Anayasal Değerlerin Siyasal Tasarımı: Anayasanın Kimliği

Siyaset biliminin temel bir gerçeği olarak, “herhangi bir ülkedeki anayasal kurumların ve onlara ilişkin kuralların incelenmesi ve sınıflandırılması o ülkenin kendine özgü sistemsel özellikleri ile birlikte ele alındığında anlam kazanır. Siyasal sistemin kurumsal boyutu, o siyasal sistemin rejimini oluşturmaktadır.”³⁴ Bu tespit karşısında anayasalar siyasal sistemin sosyo-politik gerçekliğini yansıtan hukuksal metinler olarak her toplumun kendine özgü koşullarının nasıl işlemselleştirildiğinin de açık formülleri olarak değerlendirilebilir.

12 Eylül darbesi ile oluşturulan anayasa düzeni, “çoğunlukçu yönetim’ esaslı rejim modeli” olarak gerçekleşmektedir. Bu durum, bir siyaset ve hukuk etiği sorunu olarak; 1982 anayasasının ‘iktidar prangası’ özelliğini somut biçimde ifade etmektedir.

Küreselleşme ekseninde ortaya çıkan yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı olanaklar ile sosyal medyanın organizasyon aracı olarak kullanılması, siyasal toplumsal gelişmelerin yönünü değiştirme etkisi taşıyan bir potansiyel olduğu kadar, siyasal sistem bakımından siyasal iktidarların elinde toplumun yönetilebilirliğinin de önemli bir “manivela” olma olanağını da sağlamaktadır. Bu tespite içerde Gezi olayları, dışarda ise Arap isyanları örnek oluşturmaktadır. Kamuoyu algısına bir özgürlük parıltısı olarak sunulan “...Arap Baharı olarak tanımladığımız 2011 sonrası dönemde bölgede halkların birer birer ayaklanması ve Tunus ve Mısır gibi ülkelerde ordu komutanlarının isyanlara müdahale etmemek suretiyle liderlerin devrilmesine izin

aktörlerin katı engellemelerine, vetolarına veya belli siyasal alanlardan dışlanmaya tabii tutulmamaları.

Guillermo O'Donnell, “Delegative Democracy,” *Journal of Democracy* 5/1 (1994): 55-69. Guillermo O'Donnell, “Illusions about Consolidation,” *Journal of Democracy*, 7/2 (1996): 34 vd.

30 Samuel P. Huntington, Demokrasinin “Üçüncü Dalgası”, çev., Ergun Özbudun, *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, der., Larry Diamond, Marc F. Plattner (Ankara: Yetkin Yayınları, 1995), 140-179.

31 Ergun Özbudun, *Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı* (Ankara: Yetkin Yayınları, 1993), 21.

32 Ergun Özbudun, *Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı*, 115.

33 Hasan Tunç, Fatma Umay Genç, “Nikaragua'nın Demokrasiye Geçisi ve 1987 Anayasası”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVII/ 1-2 (2013): 1660.

34 Haluk Alkan, *Karşılaştırmalı Siyaset Başkanlık ve Parlamenter Sistemler Işığında Yarı Başkanlık Modelleri*, (İstanbul: Açılım Kitap, 2013), 12.

vermesi, diğer taraftan Suriye örneğindeki gibi askerlerin halka ateş açmasına rağmen isyanların durmaksızın devam etmesi bu konudaki mevcut teorileri tekrar düşünmeyi gerekli kıldı.”³⁵

Ancak her ne kadar bu tez kamuoyu olgusunu edilgen onu harekete geçiren mekanizmaların /araçların sahipliğini iktidar bileşeni içinde “güçlü” kılan klasik eleştirel yaklaşımın bir türevi olarak değerlendirilme riski taşısa da 21.yüzyılın yeni siyasal-toplumsal düzeni elektronik iletişimin sağladığı kapasite ile toplumdan yana bilgilenme, düşünme ve bilinç oluşturma olanaklarını yükseltirken, küçülen kamu yönetimi aygıtının çekirdeğindeki devlet iktidarını da daha teknik, güçlü ve manipülatif kılarak “gözetim devletine” dönüştürmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde yeni toplum düzeni oluşturulurken sosyal güçlerin eskieye dair aidiyetlerini sorgulamanın da ‘bu genç, atılgan, donanımlı ancak tecrübesiz sosyo-politik potansiyel ve gelişmeleri’ de kuruluşa katılma talebi olarak özellikle anayasa yapım süreçlerine dönük yeni stratejiler üretilirken dikkate alınması gereken bir olgu olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Çünkü, bu kitlesel yapı iktidar ilişkileri içinde yer alan her politik gücün elini uzatacağı bir dinamizm içermektedir. Bu dinamik güç meydanlardan sonra, gelecekte siyaset sahnesinde, siyasetin kurumsal mekanizmaları içinde de yerini alacaktır. Onları siyaset sahnesin(d)e temsil edecek/taşıyacak yeni bir kurumsal politik örgütlenmeye ve partileşmeye olan gereksinim somut biçimde ortaya çıkmıştır. Bu ise iktidarların politik projeksiyonlarını aşan, rejimin meşruiyeti ve geleceği ile ilgili gelişen, büyüyen bir sorun olarak değerlendirilmelidir. Ancak not etmek gerekiyor ki bu yeni jenerasyon dinamiği, özellikle ajitasyon ve manipülasyonlara, çocukluk hatalarına açık olup, vesayet rejimi ve onun esas teşkilat hukuku bu potansiyelin rejim ile olan barışını ve bağını giderek zayıflatmaktadır.

1982 Anayasasının prangası olarak “çoğunlukçu yönetim esaslı rejim modeli”, hükümet etme biçiminin dayanağı olarak iktidarın başucunda durduğu sürece, politik güçlerin “demokrasi” anlayışlarını sergileyen; çoğulcu-çoğunlukçu veya milli iradenin mutlak egemenliği- azınlığında söz sahibi olduğu bir rejim, biçiminde düğümlemiş ‘kısır tartışmaları’ da son bul(a)mayacaktır.

Yeni anayasa yapım çalışmalarında eğer amaç “demokratik” bir sistemin inşası ise, yeni anayasa ile her şeyden önce, 1982 Anayasasının ‘iktidar prangası’ çözülmeli, “çoğunlukçu yönetim esaslı rejim modeli” terk edilmelidir. Yeni düzenin yapı çalışmalarında uzlaşmanın siyasal zemini ve hukuki *konstrüksiyonun* üzerine oturduğu esaslardan (hiç olmazsa) biri de bu olmalıdır.

Değerlerin hukuka aktarımının siyasal tasarımı “anayasanın kimliği” olarak toplumsal-siyasal yaşamda somutlaşmaktadır. Soru bu kimliğin içinde yurttaşın kendini bulup bulamamasıdır.

35 Seda Demiralp, “Arap Baharı’ndan Ne Öğrendik?”, *Yeni Orta Doğu: Toplum, Siyaset ve Ekonomi Konferansı* (İstanbul, FMV Işık Üniversitesi Yayınları, 2016), 3.

Hukuk-politika kıskacında kurucu normun değerlendirmesi her zaman olduğu gibi bu gün de tartışılan bir olgu olarak gündemin ilk sırasında yer almaktadır.

Küreselleşme ekseninde kurumsal şemaların oluşturulması ve bu mekanizmaların uyumu sorunu “yönetim sorunları” olmanın ötesinde bütün toplumların karşılaştığı ortak sorun niteliği kazanmaktadır. Nitekim günümüzde daha çok gelişmekte olan siyasal yapılarda karşılaşılan, “olması gereken” ile “olan”ın ya da “hukuk” ile “iktidar”ın diyalektiğindeki etkileşimin bileşenleri arasında o toplumdaki meşruluk, adalet, etik ve egemenlik anlayışları, diğer bir ifadeyle “hukuk kültürünün” yok sayılamayacağı gibi tersine kültür fenomeni “... siyasetin pozitif hukuk ile olan ilişkisinin değerlendirilmesinde, ölçüt ve zemin oluşturmak işlevini görmektedir.”³⁶ Anayasalar sadece statik “hukuk” metinleri değildir: Normatif kurguları olan insana onun içinde yer aldığı çevreyle birlikte değer kazandıran, “onurunu” koruyarak yükselten ve aynı zamanda kültürel mirası yansıtarak ve geleceğe geliştirerek taşıyacak kodları açık olan dolayısıyla “dinamik” metinlerdir.

Anayasalar toplumun dışı açılan penceresi olma özellikleri yanında ait oldukları toplumun aynı zamanda vitrini işlevini yerine getirmektedirler. Anayasa aynı zamanda bir toplumun tarihi, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik potansiyelini milli değerleri üzerinden çağdaş hukukun evrensel ilkeleri ile buluşturmak üzere tasarlanan normatif kurucu belgesidir.

Bu çerçevede, Ülkemiz için anayasa taslağı ile oluşturulmak istenilen ‘yeni anayasa’nın gayesi, her kesimi kucaklayan bir siyasi altyapı tesisini hedeflemek olmalıdır. İki yüz yılı aşkın bir süredir, Sened-i İttifak ile başlayıp süregiden “demokratikleşme” mücadelesinin aslında bir boyutu da siyasal-yönetişel kültür anlayışı ile ilgili olduğu kuşku götürmez bir olgudur.

Bu hususta yakın tarihimizde Osmanlı sadrazamlarından mütefekkir biri olan *Said Halim Paşa*’nın işaret etmiş olduğu; “*İnkılapçılarımız, insanların kanun ve nizamlar için değil, kanun ve nizamların insanlar için meydana getirilmiş olduğunu hiçbir zaman anlayamadılar.*”³⁷ tespiti dikkat çekicidir.

Toplumsal siyasal düzeni yeniden oluşturacak dönüşüm çalışmalarının eskiden farklı olarak, mevcut toplumsal farklılıkları bir tehlike olarak algılayıp baskıyla ve asimilasyonla tekdüzeliğe indirgemek değil, bilakis, farklılıkları kabullenmek, bir kazanım olarak değerlendirmek, siyasi sisteme entegre etmeye çalışmak olmalıdır.

36 Bkz. Hayrettin Ökçesiz, “Hukuk Kültürünün Yapısını “Nomos - Physis” (Toplum -Kültür -Doğa) Çevresinde Yedi Üçüzlü Bir Kurguyla Açıklama Şemasında Egemenliğin İrdelenmesi”. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 20 (2003): 3. Bu yaklaşımın anayasa eksenli değerlendirmesinde, kültür bilimi ile ilgili perspektifleri anayasa planına yansıtan Alman anayasa hukukçusu Peter Häberle’nin geliştirmiş olduğu anayasa öğretisi önem taşımaktadır. Normatif alanda yasama meclisi üyeleri normları anayasa planında düzenlerken, “...kültürel bir gelişim halinin yansımaları, bir toplumun kendisini kültürel olarak anlatma aracı, kültürel mirasının aynası ve umutlarının temelini ...” oluşturma bilinci ile hareket ederek, kendi milli kültüründe yer alan değerleri koruyup geliştirme sorumluluğunda olmalıdır.

37 Bkz. Özellikle, Said Halim Paşa’nın Divan-ı Âli’ye verdiği cevaplar kısmı. Said Halim Paşa, *Buhranlarımız ve Son Eserleri*, haz., M. Ertuğrul Düzdağ (İstanbul, İz Yayıncılık, 2012).

Bu çerçevede yeni anayasa hazırlık çalışmaları sürecinde, başta toplumun aydın kesimini oluşturan düşünce insanları, akademisyenler ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere, demokratik kurumlara düşen görev, milli kültür değerlerini hukuk tekniğine uygun biçimde anayasa normuna çevirmek üzere karar mekanizmalarına yönelik olarak etkili çaba göstermektir.

Bitirirken

Bu yüzyılın kuruluş şablonunu oluşturan temel belgelerden esinlenerek yüzyılın siyasi temelini “insan üstün hukuk düzeni” ve üretim faktörleri ile üretim araçlarının birleşerek mobil hale geldiği “yürüyen insanın zihninde taşıdığı atölyelerin” 21.yüzyılın üreten ve tüketen bireyinin birleşik (iş-yaşam-özgürlük) modelini oluşturmaktadır. Bu modeli esas alarak “Hukuk devletinde demokrasiyi “insana odaklı” işletebilmenin önemli araçlarından biri bürokrasi, diğeri de siyasal otoritedir. Bu iki araç, hukuk metinlerinde “demokrasi” olarak kimliklendirilen rejimlerin, uygulamada “demokratik hukuk devleti” ya da “otoriter” bir düzen niteliği kazanabilmesinin eşik sorununu oluşturmaktadır.

Gelişmekte olan demokrasilerin bünyesinde bulunan bu ikili, sorunun; *kilidi ya da anahtarı* olarak yer almaktadır. Bu düalizmin eşliğinde siyasal sistem; meşruiyeti sistem kendi iç işleyişindeki dinamik aksamaları aracılığıyla üretilebiliyorsa modelin motoru olma niteliği kazanacak, ortaya çıkan “aşama”ları da toplumsal değişme ve gelişmenin sonucu olarak yönetebilecektir. Aksi takdirde bütün mekanizma ve bunları işletmeye yönelik çabalar; “suni” ve “mühendislik” ürünü olmaya mahkum, sistem ise sadece en üst normda yazılı olduğu için (yazılı) “demokratik hukuk devleti” olacaktır. Çoğulcu ve katılımcı demokrasi aynı zamanda bu özellikleri ile *sosyo-politik dinamikleri demokratik hukuk devleti yönünde geliştiren ve yöneten demokrasidir.*³⁸

- Siyasal çoğulculuk, sürdürülebilir bir uzlaşma üzerinden; çatışmadan-uzlaşmaya geçişin motoru olarak
- ‘Kurucu elit meclisi’ yerine kuruculuk rolünü ele alan ‘toplum’ bütün dinamikleri ile harekete geçireceği bir demokratik anayasa kültürü,
- ‘Kurucu elit meclisi’ kimliğini kurucu ‘halk’ gücüyle ‘kamunun meclisine’ dönüştürebilecek bir sonuç üreterek ‘oligarşik iktidar parangalarını’ kıracaktır.

Böylece bu model üzerinden, siyasal düzenin kuruluş ve işleyişinde hukuki meşruiyet ve politik kimliğe kavuşamayan “farklılıklar”, esasen “çoğulculuğun” kurucu dinamiğini oluşturabilecektir.

Siyasette etik ve siyasetin finansmanı konusunda özellikle Türkiye’nin idari ve hukuki altyapısının restorasyonu olarak tanımlanabilecek olan iki binli yıllar aynı zamanda ülkemizde siyasette etik altyapısının kurulması için siyasette etik davranış ilke ve kuralları, siyasette etik kodları, siyasi etik komisyonları, siyasette etik davranış

38 İrfan Paçacı, “Elektronik İletişim Çağı ve Oluş(turul)makta Olan Yeni (!) Toplum Düzeni Üzerinde Küresel Toplum Mühendisliği Etkisi”, *Marmara İletişim Dergisi*, 21 (2014): 29.

kurallarına uyumu düzenleyen ve denetleyen kurumsal yapılar, siyasette hesap verilebilirlik mekanizmalarının da oluşturularak sisteme entegre edildiği bir süreci ifade etmektedir.

Farabi'ye atfedilen, “mutluluk ancak siyasetle mümkündür” sözüne, ancak ‘*iktidar prangası*’ndan azade ve insanlık değerlerini içeren hukuk ve etiğe uygun olduğu sürece... diyerek katılılım. Unutulmamalıdır ki, ahlak, onur ve erdem insan olmanın harcı değerler olup, bu değerler sistemi elbette her türlü baskı ve haksızlığa direnmede insanlık çeliğine su verecek bir pınar olacaktır.

Kaynakça

- Alkan, Haluk. *Karşılaştırmalı Siyaset Başkanlık ve Parlamenter Sistemler Işığında Yarı Başkanlık Modelleri*. İstanbul: Açılım Kitap, 2013.
- “Anayasa Düzeni Hakkında Kanun”, Kabul Tarihi: 27 Ekim 1980, Kanun No: 2324, Resmî Gazete, 28 Ekim 1980, Sayı 17145.
- Aolain, Fionnuala Ni ve Colm Campbell. “The Paradox of Transition in Conflicted Democracies”. *Human Rights Quarterly* 27/1 (2005): 172-213.
- Aristoteles, *Politika*. Çev., Ersin Uysal. İstanbul: Dergah Yayınları, 2007.
- Bağçe, H. Emre. *Parlamenter Sistem mi, Başkanlık mı?*. İstanbul: Gonca Yayınevi, 2016.
- Dahl, Robert A. “A Democratic Dilemma: System Effectiveness Versus Citizen Participation”. *Political Science Quarterly* 109/1 (1994): 23-34.
- Dahl, Robert. *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press, 1989.
- Dahl, Robert. *Dilemmas of Pluralist Democracy: Autonomy vs. Control*. New Haven: Yale University Press, 1982.
- Demiralp, Seda. “Arap Baharı’ndan Ne Öğrendik?”. *Yeni Orta Doğu: Toplum, Siyaset ve Ekonomi Konferansı*. İstanbul: FMV Işık Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Erdoğan, Mustafa. *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.
- Giritli, İsmet ve Jale Sarmaşık. *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları, 1996.
- Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi: Cilt I*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2011.
- Gözler, Kemal. *Kurucu İktidar*. Bursa: Ekin Yayınevi, 1998.
- Gözler, Kemal. “Milletlerarası Andlaşmalara Kanun Üstü Bir Değer Tanınabilir mi? (Anayasa Değişikliği Teklifi Hakkında Bir Eleştiri)”. www.anayasa.gen.tr/madde90.htm (Erişim 09.05.2011).
- Gözübüyük, Şeref. *Anayasa Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 1998.
- Hayek, Friedrich A. Von. “Siyasi Bir İdeal Olarak Hukuk Devleti” (Çev., Sevda Gültekin Aktolga ve Ali Rıza Çoban). Ed., Ali Rıza Çoban, Bilal Canatan, Adnan Küçük, *Hukuk Devleti: Hukuki Bir İlke, Siyasi Bir İdeal*. Ankara: Adres Yayınları, 2008.
- Huntington, Samuel P. “Demokrasinin Üçüncü Dalgası”. Çev., Ergun Özbudun. *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, Der., Larry Diamond, Marc F. Plattner. Ankara: Yetkin Yayınları, 1995.

- Linz, Juan J. and Alfred Stepan. *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996.
- O'Donnell, Guillermo. "Delegative Democracy". *Journal of Democracy* 5/1 (1994): 55-69.
- O'Donnell, Guillermo. "Illusions about Consolidation". *Journal of Democracy* 7/2 (1996): 34-51.
- O'Donnell, Guillermo. "Illusions and Conceptual Flaws". *Journal of Democracy*, 7/4 (1996): 160-168.
- Oktay, Cemil. *Siyasal Sistem ve Bürokrasi*. İstanbul: Der Yayınları, 1997.
- Özbudun, Ergun. *Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı*. Ankara: Yetkin Yayınları, 1993.
- Ökçesiz, Hayrettin. "Hukuk Kültürünün Yapısını "Nomos - Physis" (Toplum -Kültür -Doğa) Çevresinde Yedi Üçüzlü Bir Kurguyla Açıklama Şemasında Egemenliğin İrdelenmesi". *Anayasa Yargısı Dergisi*, 20 (2003): 119-131.
- Özçelik, Selçuk. *Anayasa Hukuku, I. Cilt*. Konya: Mimoza Yayınları, 1994.
- Paçacı, İrfan. "1982 Anayasasının Yönetim Mühendisliği Mimarisi ve Bozulan Şifreleri (Geçici 15. Maddenin Sistemde Yaşayan Ruh)". *Demokrasi Platformu*, 8/30 (2012).
- Paçacı, İrfan. "Elektronik İletişim Çağı ve Oluş(turul)makta Olan Yeni (!) Toplum Düzeni Üzerinde Küresel Toplum Mühendisliği Etkisi". *Marmara İletişim Dergisi* 21 (2014): 19-56.
- Paçacı, İrfan. *Anayasal Yönetimin Politikası* (Türk Siyasal Sisteminde Bir Anayasa Politikası Çalışması), İzmit: Birlik Ofset, 2000.
- Said Halim Paşa. *Buhranlarımız ve Son Eserleri*. Haz., M. Ertuğrul Düzdağ. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Sarıbay, Ali Yaşar ve Süleyman S. Ögün. *Politikbilim*, İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım, 1999.
- Schedler, Andreas, "What is Democratic Consolidation?". *Journal of Democracy*, 9/2 (1998): 85-98.
- Schmitter, Philippe C. ve Terry Lynn Karl. "The Conceptual Travels of Transitologists and Consolidologists: How Far to the East Should They Attempt to Go?". *Slavic Review* 53/1 (1994): 173-185.
- Schopflin, George. "The Political Traditions of Eastern Europe". *Deadalus* 119/1 (1990): 55-90.
- Stepan, Alfred. "Paths toward Redemocratization: Theoretical and Comparative Considerations, 'O'Donnell, Schmitter, ve Whitehead, Comparative Perspectives". *Transitions from Authoritarian Rule: Comparative Perspectives*, 3th Volume Eds., Guillermo O'Donnell, Philippe C. Schmitter, Laurence Whitehead. London: The Johns Hopkins University Press, 1991.
- Teziç, Erdoğan. *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları, 1991.

- Tunç, Hasan. “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* XII/1-2 (2008): 1113-1132.
- Tunç Hasan ve Fatma Umay Genç. “Nikaragua’nın Demokrasiye Geçişi ve 1987 Anayasası”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVII/ 1-2 (2013): 1655-1681.
- “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Mevzuat Bilgi Sistemi, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>.
- “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, Kanun No: 5982, Kabul Tarihi: 07.05.2010, TBMM İnternet Sitesi, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5982.html>.
- “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun”, Kanun No: 5170, Kabul Tarihi: 07.05.2004, TBMM İnternet Sitesi, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5170.html>.

‘Shackles of Power’ in the Constitution of 1982 as an Ethical Issue of Politics and Law

İRFAN PAÇACI

Abstract: *Formation of a corpus of (written) rules as a basis for organized public life, and in this wise the idea of preventing the arbitrary behavior of the governors and administrators could be considered one of the most important stages of the history of humanity.*

Constitutionalist movement in the West is not only a movement through which each state could have a so-called formal constitution, on the contrary it aims to achieve a limited government bounded by the rule of law and supremacy of the constitution. In actuality, the dynamics of political life do not meet the constitutional norms. Generally, the ‘documented results’ of those historical developments take place in political and social life as an ethical issue of politics and law. Just that is the concrete and actual case of the majoritarian model which the Constitution of 1982 produced and transformed into current “regime”, so to say, a medallion around the neck of the constitution, just one side symbolizing the ‘authority’ while the other side ‘democracy’. It reflects authority as ‘state power’, and democracy as “the ballot box’ which allows absolute numerical superiority to majority.

As the “identity of the constitution”, the design of political through which the values transferred into the law becomes concrete in social-political life. The fundamental question is whether “citizens” can find themselves in that identity or not. The Constitution of 1982 responses that question as a “homework” for citizens, and “tutelage” for the political power.

The article ultimately concentrate on the question how the shackles of power pathologically formed in the constitution and the ways to overcome those problems.

Keywords: *Constitution, Political power, Constituent assembly, Political system.*